

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת לך-לך, תשע"ד
מספר 1038מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

וּכְל מַסְעֵי הַנִּגְבָּה לִלְכַת...לְצַד יְרוּשָׁלַיִם: קְדוּשַׁת מְקוֹם וּכְרִיזְמָה דְתִית בְּמִשְׁנַתוֹ שֶׁל הַגְּרִי"ד הַלּוֹי סוֹלוֹבֵיץ' זצ"ל יוסף (ג'פרי) וולף

מִן הַמְּפֹרְסָמוֹת שֶׁמִּשְׁנַתוֹ הֵהְגוּתִית שֶׁל הַרְבֵּי ד"ר יוֹסֵף דּוֹב הַלּוֹי סוֹלוֹבֵיץ' זצ"ל (1903 - 1993). לְהֵלֵן: הַרְבֵּי מִתְמַקְדֵת בְּנִיתוּחַ אוֹפִיּוֹ הַדִּיאֻלְקָטִי-הַדְּתִי שֶׁל הָאָדָם וְזִיקְתוֹ הַמְּגוּוֹנָת לְקוֹנּוֹ.¹ הַתְּמַקְדוּתוֹ שֶׁל הַרְבֵּי בַחֲיֵי הַפְּנִימִיִּים-הַרוּחָנִיִּים שֶׁל הָאָדָם מִתְבַטֵּאת בְּעִיסוֹק נֶרְחַב בְּפֶן הַרוּחָנִי-הַפְּסִיכּוֹלוֹגִי שֶׁבְּקִיּוֹם מִצְוּוֹת, בִּיחּוּד מִצְוּוֹת הַתְּלוּיּוֹת בְּזִמָּן, כְּגוֹן שֶׁבֶת וּמוֹעֵד.² אוֹלָם הַתְּמַקְדוּת זֶה הִצְלָה עַל פְּנִים אַחֵרִים שֶׁל מִשְׁנַתוֹ, שֶׁלֹּא זָכוּ עַד עַתָּה לְתִשׁוּמָה לְבִרְאוּיָהּ. אַחַד מֵהֶם הוּא יַחֲסוֹ שֶׁל הַרְבֵּי לְמוֹשֶׁג 'קְדוּשַׁת מְקוֹם'.

כִּיֵּאָה לְנִצִּיג הַשִּׁטָּה הַבְּרִיסקָאִית, שְׁנֵי הִיבְטִים יֵשׁ לְ'קְדוּשַׁת מְקוֹם' בְּמִשְׁנַת הַרְבֵּי. מִצַּד אֶחָד עֵסֵק הַרְבֵּי רְבוּת בְּנוֹשֵׂא זֶה בְּדִיוּנִים לְמַדְנִיִּים הַקְּשׁוּרִים לְסוּגִיּוֹת כְּגוֹן קְדוּשַׁת הָאָרֶץ, מִצְוּוֹת הַתְּלוּיּוֹת בָּאָרֶץ, קְדוּשַׁת הַמִּקְדָּשׁ וְקְדוּשַׁת בֵּית הַכִּנְסֵת.³ בְּהוֹדְמָנוּיּוֹת אַחֵרוֹת הוּא הֶרְחִיב אֶת הִירֵיעָה וּפִירַשׁ אֶת הַפֶּן הַסּוֹבִיִּקְטִיבִי-עֵרְכִי שֶׁבְּמוֹנַחִים הַלְכְּתִיִּים אֵלֶּה.⁴

כֹּאמֹר, צַד זֶה בִּיחְסוֹ לְ'קְדוּשַׁת מְקוֹם' יְדוּעַ. אוֹלָם יֵשׁ צַד נוֹסֵף שֶׁטֶרַם זָכָה לְלִיבּוֹן נְאוּת: שְׁאֵלַת הַכְּרִיזְמָה שֶׁל קְדוּשָׁה זֶה וַיַּחֲסוֹ שֶׁל הַיְהוּדִי אֵלֶּיהָ. בֵּין הַשָּׂאָר הַרְבֵּי דָן בְּסוּגִיָּה זֶה בְּסִדְרַת שִׁיעוּרִים שֶׁהַעֲבִיר בְּבוֹסְטוֹן בְּאִמְצַע שְׁנֵוֹת הַשְּׁבַעִים שֶׁל הַמָּאָה הַעֲשָׂרִים עַל חֲיֵי, מַסְעֵי וְתִלְאוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אַבִּינוֹ.⁵ נְקוּדַת הַמוֹצָא שֶׁלּוֹ הִיִּתָּה פְּסוּק בְּתַחֲלִיל פְּרִשְׁתָּנוּ (בְּר' יב; א; ו-ט):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְמֹלְדֹתֶיךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךָ... וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאָרֶץ עַד מְקוֹם שָׂכָם עַד אֵלּוֹן מוֹרָה וְהִפְנִיעַנִי אִזְ בְּאָרֶץ: וַיִּקְרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֶךָ אֲתָן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׂם מִזְבֵּחַ לַה' הַנְּרָאָה אֵלָיו: וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם הֵהָרָה מִקְדָּשׁ לְבֵית א-ל וַיֵּט אֶהְלֵה בֵּית א-ל מִיָּם וְהָעֵי מִקְדָּשׁ וַיִּבֶן שָׂם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה': וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנִסּוֹעַ הַנְּגִבָּה:

* הרב ד"ר ג'פרי וולף, מרצה במחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר אילן.

¹ דב שוורץ, הגותו הפילוסופית של הרב סולובייצ'יק, ב"כ, רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן תשס"ח ו- R. Ziegler, *Majesty and Humility: The Thought of Rabbi Joseph B. Soloveitchik*, Jerusalem: Urim 2012.

² קו אופי זה מתבטא כמעט בכל כתבי הרב שראו אור בשנים האחרונות בפעילות עמותת תורת הרב שעל יד ישיבת הר עציון. וראו Blidstein, *'On the Halakhic Thought of Rabbi Joseph B. Soloveitchik: The Norms and Nature of Mourning', Tradition*, 30(1996), pp. 115-130. ג' וולף, היסטוריה ותודעה היסטורית במשנתו ההלכתית של הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק, מחקרים בהגותו של הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק, ע' א' רוזנק, ירושלים: מאגנס ומכון ון ליר 2011, עמ' 323-339.

³ לדוגמה, קובץ חידושי תורה: אסופת מאמרים מאת מרן ר' משה הלוי סולובייצ'יק ומאת בנו ותלמידו, מרן ר' יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, ירושלים: מכון ירושלים תשד"מ; שיעורי הרב: על מסכת חלה ועניני מצוות התלויות בארץ, והוא ליקוט חידושים וביאורים שהועתקו מפי השמועה, ע' חיים אברהם שויביץ, ירושלים: מסורה תשס"ג.

⁴ י' שרלו, קדושת המקום במשנתו של הרב סולובייצ'יק, (<http://www.ypt.co.il/show.asp?id=22886>). דוגמה מפורסמת לדעתי הובנה שלא כהלכה – דברי הרב על 'החזרת שטחים', שהושמעו בדרשת התשובה שלו בתשרי תשכ"ח (<http://tinyurl.com/qg6so2z>).

⁵ לצורך הדיון כאן אני מסתמך על רשימות סטנוגרפיות שרשמתי בשיעורים. כמה מהדברים פורסמו לאחרונה: Joseph B. Soloveitchik, *Abraham's Journey: Reflections on the Life of the Founding Patriarch*, ed. D. Shatz, New York: MeOtzar HaRav 2008.

הרב הדגיש בהרחבה את התעלומה שבצו הבורא כאן. אברהם הצטווה לעזוב את ארצו ולנסוע אל "הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ". לא היו לו לא מפה ולא יעד מוגדר. הוא התבקש כאן לבטוח בה' ולסמוך על האינטואיציה שלו כדי לקבוע את מסלול נסיעתו. לבירור טיבה של האינטואיציה הזאת ציין הרב את הפסוק "וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנִסְוֶע הַנְּגִבָה", שעליו מאיר רש"י:

לפרקים, יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר, וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והוא לצד ירושלים שהיא בחלקו של יהודה, שנטלו בדרומה של ארץ ישראל הר המוריה שהיא נחלתו.

למה, תהה הרב, ראה רש"י צורך להדגיש שכל מסעיו של אברהם היו לכיוון ירושלים ולציין במיוחד שהר המוריה שוכן בחלקו של יהודה? לדבריו, התשובה היא שהקדושה המהותית שבארץ ישראל משמשת נקודת משיכה עבור היהודי (וחשוב להדגיש שמדובר במאות שנים לפני שנתקדשה ארץ ישראל מבחינה הלכתית, בימי יהושע). עבור רש"י, אברהם נשען במסעיו על חוש מיוחד שבו ניחן היהודי: חוש המכוון אצלו אל הקדושה. כך אברהם לא היה זקוק להוראה מפורשת בדבר ארץ היעד שלו. הוא נמשך באופן טבעי לארץ ישראל ואחר כך לירושלים הכוללת את המקום הקדוש ביותר, מקומו של המקדש בעתיד.

המסקנה העולה מדבריו כאן היא שלארץ ישראל יש קדושה מהותית על-זמנית שאיננה רק מושג הלכתי. היא מייצגת סוג של כריזמה דתית מובנית, היונקת בסופו של דבר מהקדושה הקמאית של מקום המקדש.⁶ המשיכה לקדושה והמפגש עם הקדושה, הדגיש הרב, הם חוויות מכוונות וממשיות. להמחשת טענתו הוא תיאר את החוויה 'נומינוסית' (numinous), במובן שייחס לו התיאולוג הנוצרי רודולף אוטו בספרו 'הקדושה'.⁷

הרב חזר לנושא כשניגש לעיין בפרשת העקדה.⁸ התורה מספרת שהקב"ה שוב לא ציין לאברהם את ההר הספיציפי שעליו היה אמור להקריב את יצחק. הוא הסתפק בהוראה הכללית – "וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֲלֶיךָ" (בר' כב:ב). אברהם יצא לדרכו, ואז התורה מספרת ש"פִּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נִישָׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת הַמָּקוֹם מְרְחֹק". לפי רש"י, ציין הרב, אברהם הבין מעצמו שהגיע למקום הנכון בגלל ש'ראה ענן קשור על ההר'.⁹ שוב המצפן הפנימי של אברהם, שכיוון אותו כלפי הקדושה, פעל נאמנה, והתברר שפעל גם בלבו של יצחק.¹⁰

לדברי הרב, יש השלכות רבות לכמה רבדים של הגותו, כפי שפורשה בעשורים האחרונים, ועוד חזון למועד. אולם דבר אחד ברור: התפיסה החווייתית שראה במפגש עם הקדושה והמשיכה אליה הן מרכיב חשוב בהגותו. כל יהודי, סיכם הרב, אמור להיות ניחן באותה רגישות המושכת אותו כלפי הקדושה וכלפי מקורה – הקדוש ברוך הוא.¹¹

⁶ טבעי שהדברים מתחברים לתיאור של עשר הקדושות המופיע במשנה, כלים א, ו-ט, ובספרי זוטא ה, ב. דירוג זה ציין הרב לא אחת בשיעוריו (לעיל, הערה 3). הניגוד הברור לדעתו של ישעיהו לייבוביץ בנושא בולט במיוחד. השוו' לייבוביץ, **אמונה, היסטוריה וערכים**, ירושלים: אקדמון תשמ"ב, עמ' 132–133.

⁷ ר' אוטו, הקדושה: **על הלא-רציונלי באידיאת הא-ל ויחסו לרציונלי**, ת' מ' רון, ירושלים: כרמל תשנ"ט. בכמה הזדמנויות עודד הרב את באי השיעור בבוסטון לקרוא את הספר הזה, שאותו תיאר 'ספר חשוב מאד'.

⁸ השוו' *Abraham's Journey*, עמ' 160 ואילך.

⁹ רש"י שם, ד"ה וירא.

¹⁰ בהמשך הדברים הרחיב הרב סולובייצ'יק בהבדל שבין יצחק לאליעזר ולישמעאל. השוו' בר"ר, מהר' תיאודור-אלבק, פרשת וירא, פרשה נו, ד"ה וירא את המקום. ואכמ"ל.

¹¹ חשוב לציין שחומר רב בנושא זה דווקא נמצא בהקלטות שיעוריו של הגרי"ד הלוי זצ"ל שטרם זכו לשיבוץ לא בשיח המחקרי ולא בשיח הפנים-דתי בהגותו.